S NOVOU EVROPSKOU SMĚRNICÍ SE OPĚT ZMĚNÍ I ČESKÁ LEGISLATIVA PITNÉ VODY

CHANGES IN CZECH LEGISLATION FOR DRINKING WATER WILL FOLLOW NEW EU DIRECTIVE

FRANTIŠEK KOŽÍŠEK

Státní zdravotní ústav, Praha, Česká republika

SOUHRN

Článek seznamuje s novou směrnicí EU 2020/2184 o jakosti vody určené pro lidskou spotřebu, která vstoupila v platnost v lednu 2021 a do dvou let musí být transponována do národních legislativ členských států EU. Jsou ukázány hlavní změny oproti předešlé směrnici a naznačen způsob, jak bude směrnice transponována do legislativy České republiky.

Klíčová slova: voda pitná, posouzení a řízení rizik, legislativa

SUMMARY

The text introduces the new Directive (EU) 2020/2184 on the quality of water intended for human consumption, which entered into force in January 2021 and must be transposed into Member States' law within a period of two years. The main changes against the previous directive are shown and a way of transposing the new directive into Czech Republic legislation is indicated.

Key words: drinking water, water safety plans, legislation

<https://doi.org/10.21101/hygiena.a1777>

Úvod

Po 23 měsících náročného vyjednávání a následujících 12 měsících práce na překladech a editaci vyšla koncem prosince 2020 nová směrnice EU o pitné vodě. Oficiálně se jmenuje: **Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/2184 ze dne 16. prosince 2020 o jakosti vody určené k lidské spotřebě**. Připomeňme si stručně její předchůdce. První společná evropská směrnice pro pitnou vodu vyšla v roce 1980 (směrnice Rady 80/778/EHS), druhá v roce 1998 (směrnice Rady 98/83/ES) – ta měla jedinou podstatnou novelu z roku 2015 (směrnice Komise (EU) 2015/1787), která se ale týkala jen příloh II a III. V čem se nová směrnice 2020/2184, která je tedy v pořadí třetí, liší od své předchůdkyně?

Rozšíření rámce směrnice

Především v tom, že vedle potřebných modernizací požadavků na kvalitu vody a její kontrolu, což byl dosud hlavní a v podstatě jediný předmět této směrnice, nově zahrnuje i další prvky, které se tam dostaly na politickou objednávku Evropské komise (EK) a Evropského parlamentu (EP), které tím reagovaly na úspěšnou evropskou iniciativu občanů Right2Water (1). Tě se v roce

2013 jako první iniciativě podařilo sesbírat nejméně milion podpisů v nejméně sedmi zemích EU, když primárně požadovala zastavení privatizace vodárenských služeb, druhotně pak zajištění těchto služeb pro všechny občany EU. Nutno podotknout, že naprostá většina zástupců (regulátorů pitné vody) členských zemí v Radě nesla a nese nové prvky nelibě. Ne, že by byli proti nim a priori, ale nelíbilo se jim jejich začlenění do této směrnice, od počátku zaměřené na hygienické aspekty pitné vody.

O jaké „cizorodé“ prvky se jedná? Především o přístup k vodě, kde nový článek č. 16 po členských zemích požaduje, aby „přijaly nezbytná opatření ke zlepšení nebo zachování přístupu k pitné vodě pro všechny, zejména pro zranitelné a marginalizované skupiny...“. Za tím účelem mají země identifikovat osoby bez přístupu nebo s omezeným přístupem k vodě, posoudit možnosti, jak jejich přístup zlepšit, a přijmout příslušná opatření. Dalším cílem je podpořit používání kohoutkové vody a za tím účelem mají země zajistit, aby ve veřejných prostorech, je-li to technicky možné, byla instalována příslušná zařízení (pítka), a podporovat pomocí kampaní používání kohoutkové vody i na jiných místech (správních a veřejných budovách, restauracích a jídelnách apod.).

Dalším prvkem nad hygienický rámec je širší informovanost spotřebitelů, která má nyní vedle kvality vody zahrnovat i data o spotřebě a ceně vody a u velkých provozovatelů také data o ztrátách vody v distribuční síti,

o vlastnických vztazích k systému zásobování, o struktuře ceny a o stížnostech spotřebitelů. Členské země budou muset sledovat ztráty vody v síti a pravidelně o nich informovat EK – ta také určí určitou mezní hodnotu, a když ji země nedodrží, budou muset přijmout akční plán pro snížení míry úniků vody.

Posouzení a řízení rizik

V případě kvality vody, její kontroly a zajištění její bezpečnosti se objevují ve směrnici následující novinky. Zatímco dosud (po novele přílohy II v roce 2015) byla riziková analýza jen nepovinnou záležitostí, nová směrnice ji činí povinnou, a to v mnohem bohatší podobě, než jsme si (u nás) zvykli, resp. než si naši provozovatelé vodovodů právě zvykají. Došlo také k drobnému, leč důležitému posunu v jejím názvu: už nejde jen o „posouzení rizik“, ale logicky o „posouzení a řízení rizik“ tak, jak to odpovídá konceptu water safety plans podle WHO. Posouzení a řízení rizik dělí směrnice na tři oblasti:

- posouzení a řízení rizik částí povodí souvisejících s místy odběru surové vody – protože tato část nebude v kompetenci ministerstva zdravotnictví, zmíním se o ní jen stručně; účelem bude zmapování míst odběru, ochranných pásem i jejich širšího okolí a určení hlavních nebezpečí (pro kvalitu vody), které zde hrozí; důležitým aspektem je monitorování podzemních a povrchových zdrojů v těchto oblastech v širokém spektru různých polutantů a zpřístupnění těchto výsledků provozovatelům vodovodů, aby měli dokonalejší přehled o kvalitě surové vody;
- posouzení a řízení rizik každého systému zásobování (vodovodu) – riziková analýza celého systému od zdroje vody až po konec distribuční sítě čili naprostá obdoba toho, co již máme v zákoně o ochraně veřejného zdraví (§ 3c) a na čem provozovatelé již pracují, popř. to již mají zavedeno;
- posouzení rizik domovních rozvodných systémů vody (vnitřních vodovodů) – zde by měly země nejprve provést obecnou analýzu, jaká rizika v domovních rozvodech vody v dané zemi hrozí (se zaměřením především na olovo a legionely), a podle výsledků pak činit různá opatření, mj. propagovat provádění posouzení rizik vnitřních vodovodů v soukromých a veřejných prostorách a vyžadovat jeho zpracování v tzv. prioritních prostorách; o tom, jaké všechny objekty budou zařazeny mezi prioritní prostory, si rozhodne sama členská země; směrnice pouze uvádí, že to jsou velké prostory určené k veřejnému využití vysokým počtem uživatelů, a poskytuje jejich příklady: nemocnice, zdravotnická zařízení, domovy pro seniory, zařízení péče o děti, školy, vzdělávací zařízení, budovy s ubytovací kapacitou, restaurace, bary, sportovní a nákupní střediska, volnočasová a rekreační zařízení, výstavní prostory, nápravná zařízení a kempy.

Harmonizované požadavky na materiály ve styku s pitnou vodou

Významnou novou částí je evropská harmonizace hygienických požadavků na nezávadnost materiálů a výrobků přicházejících do kontaktu s pitnou vodou a che-

mických látek na úpravu vody. Předešla směrnice řešila tuto oblast jedním malým odstavcem, který členské země vybízel, aby si zavedly národní systém požadavků na tyto výrobky. Což sice většina zemí skutečně udělala, ale každá po svém, takže se jednalo o neharmonizovanou oblast, která bránila vzájemnému uznávání atestů či certifikátů. Nyní bude systém požadavků na úrovni EU sjednocen, ale bude to ještě nejméně 5 let trvat, než k tomu EK vydá všechny potřebné prováděcí předpisy, protože směrnice poskytuje jen hrubý rámec, jak má systém požadavků vypadat, z čeho se má skládat, ale neřeší konkrétní technické detaily jako pozitivní seznam (seznam komponent, ze kterých lze vyrábět polymery), metody testování, způsob hodnocení apod.

Nové pojetí monitoringu pitné vody

Pokud se jedná o monitorování kvality pitné vody, tak pokračuje nastolený trend „rozumně odůvodněných“ či „na míru šitých“ rozborů, který znamená, že monitorovací program by měl být specifický pro každý systém zásobování vodou a měl by vycházet z výsledků posouzení rizik a časové řady již provedených rozborů. To znamená, že provozovatel si může sám navrhnout, jaké ukazatele bude v daném vodovodu sledovat, popř. i v jaké četnosti, tak, aby zbytečně stále dokola neopakoval ty analýzy, které nejsou pro daný systém relevantní, a naopak třeba zvýšil četnost pro daný systém rizikového ukazatele a tzv. provozních ukazatelů obecně (2). Navržený monitorovací program, který je součástí provozního řádu, musí ovšem provozovateli schválit krajská hygienická stanice a musí být aktualizován nejméně jednou za 5 let (současný stav v ČR – nová směrnice požaduje jednou za 6 let, čemuž se pravděpodobně přizpůsobíme).

Nová směrnice zavádí systém tzv. klíčových ukazatelů (core parameters), jejichž četnost sledování nelze v žádném případě snížit, ani na základě posouzení rizik – jedná se o ukazatele *E. coli* a intestinální enterokoky. Podobný důraz se klade na monitorování zákalu jako nejjednoduššího indikátoru externího znečištění či selhání úpravy (filtrace) vody. Výrobci pitné vody, kteří vyrábějí více než 10 tisíc m³ vody denně, budou muset tento ukazatel sledovat kontinuálně (on-line), výrobci vyrábějící mezi 1 a 10 tisíci m³ nejméně jednou denně a menší výrobci nejméně jednou týdně. Jedná se samozřejmě o produkci jednoho vodovodu (a četnost kontroly na tomto vodovodu), nikoliv souhrnnou výrobu jednoho výrobce na více vodovodech. Požadované hodnoty jsou, aby 95 % ročních vzorků zákalu bylo do 0,3 ZF(n) a aby žádný nález nepřesáhl 1 ZF(n). A konečně pro malé vodovody požaduje směrnice vyšší četnost rozborů než doposud.

Výjimky z kvality vody

Oproti té předešlé se nová směrnice staví přísněji k možnostem výjimek („odchylek“ či „derogací“ v terminologii směrnice). Podle původního návrhu EK měla být možnost výjimek již zcela zrušena, protože podle názoru EK se za dvacet let existence směrnice 98/83/ES již musely všude všechny problémy s kvalitou pitné vody vyřešit. Po odporu členských zemí bylo nakonec dosaže-

no kompromisu, že výjimky (maximálně na 2×3 roky za předpokladu, že nebude ohroženo zdraví spotřebitelů) budou nadále možné jen ve třech případech – u nově vybudovaných zdrojů surové vody, u nových ukazatelů nebo u nově zjištěného znečištění a pokud by nastaly nějaké nepředvídatelné či výjimečné situace.

Reporting

Směrnice také zavádí pro členské země nové povinnosti reportování o různých aspektech naplňování směrnice. Zatímco dosavadní zprávy se týkaly jen kvality pitné vody ve vodovodech zásobujících více než 5 tisíc obyvatel a podávaly se jednou za tři roky, nyní se budou zprávy týkat sedmi různých oblastí a některé z nich bude nutné poskytovat EK každoročně. Bude to znamenat (i pro ČR), že se bude muset od provozovatelů sbírat mnohem více údajů než dosud. Zájemci naleznou podrobnosti v článku 18.

Změny v ukazatelích kvality vody

Odbornou i laickou veřejnost obvykle nejvíce zajímá, jaké nové ukazatele se budou muset sledovat a zda se některé limitní hodnoty zpřísnily či naopak zmírnily. I když i v této oblasti došlo k některým změnám, v kontextu jiných, výše zmíněných opatření je samy o sobě nepovažuji za klíčové pro zvýšení bezpečnosti pitné vody. I když se čekalo, že některé ukazatele budou jako neaktuální a nepotřebné vyloučeny, nakonec se tak nestalo s odůvodněním, že si je může každý provozovatel ze svého monitorovacího programu vyřadit, pokud to řádně odůvodní.

Směrnice zavádí v příloze I sedm nových ukazatelů (či skupinových ukazatelů), z čehož čtyři již v národní legislativě (vyhlášce 252/2004 Sb.) několik let máme: mikrocystin-LR, chlorečnany, chloritany a uran – u mikrocystinu máme stejnou limitní hodnotu, u ostatních tří ukazatelů máme přísnější limitní hodnoty, takže by nám tento nový požadavek neměl činit problémy. Další tři ukazatele jsou i pro nás nové: bisfenol A (BPA) s limitem $2,5 \mu\text{g/l}$, halogenoctové kyseliny (chloroctová, di- a trichloroctová, bromoctová a dibromoctová kyselina) se sumárním limitem $60 \mu\text{g/l}$ a suma látek typu PFAS (suma 20 uvedených per- a polyfluorovaných alkylových sloučenin) s limitem $0,1 \mu\text{g/l}$. Za zmínku stojí i nový provozní ukazatel somatické kolifágy ($\leq 50 \text{ PT}/100 \text{ ml}$ pro surovou vodu) jako indikátor přítomnosti virů, který se bude sledovat za účelem kontroly účinnosti technologie úpravy, pokud z posouzení rizik vyplýne jeho relevance a referenční hodnota v surové vodě bude překročena.

U dvou ukazatelů došlo ke zpřísnění limitní hodnoty: u chromu z 50 na $25 \mu\text{g/l}$ a u olova z 10 na $5 \mu\text{g/l}$ (pro oba ukazatele ale existuje přechodné období do 12. 1. 2036, do kdy nejpozději je nutné přísnější limity splnit). Naopak u dvou ukazatelů došlo na návrh WHO ke zmírnění limitních hodnot: u boru z $1,0$ na $1,5 \text{ mg/l}$ (v ČR pravděpodobně zůstaneme u původního limitu) a u selenu z 10 na 20, resp. 30 (pokud se jedná o přírodní původ z podloží) $\mu\text{g/l}$, čehož asi využijeme, protože selen je esenciální prvek, jehož je ve stravě spíše nedostatek a nemá cenu ho z vody zbytečně a nákladně odstraňovat.

Flexibilita v monitorování na straně provozovatelů vodovodů je ve směrnici vyvážena i určitou flexibilitou na straně „regulátora“ – EK dostává pravomoc průběžně aktualizovat seznam sledovaných ukazatelů, které u veřejnosti nebo vědecké obce vzbuzují obavy ze zdravotních důvodů a pokud je pravděpodobné, že jsou přítomné ve vodě a mohly by představovat riziko pro lidské zdraví. První seznam těchto „paraukazatelů“ má být vydán do 12. 1. 2022 a směrnice již avizuje, že na něm budou nejméně dvě látky narušující činnost endokrinního systému: beta-estradiol a nonylfenol. Členské země budou moci rozhodnout, zda se budou tyto látky sledovat v surové nebo upravené vodě. Proč nazývám tyto ukazatele jako „para“? Protože jejich statut bude poněkud odlišný – bude u nich uvedena tzv. směrná hodnota, která nebude závazná jako u řádných ukazatelů, ale při jejím překročení rozhodne členská země, zda je či není potřeba činit opatření a jaká. Hlavním motivem je zřejmě získat více informací o výskytu těchto látek a v budoucnu na úrovni EU rozhodnout, zda mají být zařazeny mezi řádné ukazatele či nikoliv.

Transpozice do národní legislativy

Transpozice směrnice do národních legislativ má být provedena nejpozději do 12. 1. 2023, tedy do dvou let. V současné době probíhá mezirezortní diskuse o gescích, resp. spolugescích k této směrnici (hlavním gestorem transpozice je ministerstvo zdravotnictví). Vzhledem k rozšíření působnosti směrnice je jisté, že spolugestory budou muset být ministerstva zemědělství a životního prostředí, možná i pro místní rozvoj a práce a sociálních věcí. A že si při transpozici nevystačíme jen s novelou zákona o ochraně veřejného zdraví (258/2000 Sb.) a jeho prováděcích vyhlášek (252/2004 Sb. a 409/2005 Sb.), ale bude nutné novelizovat i zákon o vodách, zákon o vodovodech a kanalizacích a možná i další právní předpisy. Přibližně za dva roky by tedy již měla být nová legislativa v platnosti.

Poděkování:

Vznik příspěvku byl podpořen v rámci MZ ČR – RVO (Státní zdravotní ústav – SZÚ, IČ 75010330).

LITERATURA

1. Human right to water [Internet]. Brussels: EPSU; 2021 [cited 2021 Mar 1]. Available from: <https://www.right2water.eu/>.
2. Kožíšek F, Bogdanova V. Různé druhy monitorování pitné vody a jejich význam. *Vodní hospodářství*. 2019;69(5):1-2.

Došlo do redakce: 25. 2. 2021

Přijato k tisku: 2. 3. 2021

MUDr. František Kožíšek, CSc.

Státní zdravotní ústav

Šrobárova 49/48

100 00 Praha 10

E-mail: frantisek.kozisek@szu.cz